

ІНТЕГРОВАНІЙ КУРС ЛІТЕРАТУР (УКРАЇНСЬКОЇ ТА ЗАРУБІЖНОЇ) У 8 КЛАСІ: ІННОВАЦІЇ, ЗМІСТ, МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ

Т. О. Яценко

*головний науковий співробітник
відділу навчання української мови та літератури,
д.п.н., ст. наук. сп.*

І. А. Тригуб

*директор Пристоличного центру
професійного розвитку педагогічних працівників
Бориспільського р-ну Київської обл., к. п. н.*

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ ЛІТЕРАТУР (УКРАЇНСЬКОЇ ТА ЗАРУБІЖНОЇ) У 8 КЛАСІ

Упровадження інтегрованого курсу літератур (української та зарубіжної) у закладах загальної середньої освіти в нормовано Державним стандартом базової середньої освіти (2020). Системно, взаємопов'язано й послідовно представлено навчальний матеріал, що сприятиме формуванню в учнів цілісного уявлення про світовий літературний процес, невід'ємною та унікальною частиною якого є українська література.

Інтеграція в шкільному курсі літератури реалізується на основі спорідненості тематики, жанрово-родової специфіки художніх творів, мистецьких напрямів і стилів в українській і зарубіжній літературах (тематично-стильова інтеграція); спільних методів і прийомів навчання української та зарубіжної літератур (методична інтеграція); спільних видів навчальної діяльності у процесі вивчення української та зарубіжної літератур (діяльнісна інтеграція), уніфікації спільних для української та зарубіжної літератур понять теорії літератури.

Відповідно до вимог Державного стандарту базової середньої освіти та Типової освітньої програми (2024) вивчення літератури у 8 класі є послідовним продовженням базового предметного навчання (7–9 класи).

Вивчення літератури у 8 класі ґрунтується на *хронологічно-стильовому принципі з урахуванням жанрово-родової специфіки художніх творів*. Такий підхід до організації освітнього процесу корелює із концептами Державного стандарту базової середньої освіти (Додаток 1. Компетентнісний потенціал мовно-літературної освітньої галузі та базові знання) щодо набуття учнями базових знань, виокремлених у підрозділі «Літературний твір»: *літературний твір в історико-культурному контексті; літературно-мистецькі епохи, напрями, течії та стилі*.

На основі ідейно-тематичного співвідношення у 8 класі також запропоновано розгляд художніх творів української та зарубіжної класики в проєкції на сучасні тексти. Такі тематичні паралелі вмотивовано врахуванням пізнавальних і читацьких інтересів восьмикласників, які матимуть змогу прослідкувати художнє осягнення

конкретної історичної доби та діяльності її відомих представників у сучасних творах. Літературні паралелі простежено й на жанрово-тематичному рівні.

У контексті сучасних освітніх орієнтирів *мета вивчення інтегрованого курсу літератур (української та зарубіжної) 8 класі* – розвиток компетентних читачів із усталеною потребою читання художніх творів української та зарубіжної літератур, національно свідомих громадян і патріотів України з гуманістичним світоглядом, здатних висловлювати власну критичну думку про прочитане, виявляти здобуті компетентності в нових навчальних і життєвих ситуаціях.

Завдання навчання української літератури в 8 класі – ознайомлення учнів із творами української та зарубіжної літератур різних мистецьких напрямів, стилів і течій; формування вмінь аналізувати та інтерпретувати художні твори з урахуванням їх жанрової специфіки, історичного, соціокультурного, мистецького контексту; оволодіння поняттями теорії літератури для цілісного осмислення художніх творів; поглиблення вмінь самостійної дослідницької та творчої діяльності; розвиток усного й писемного мовлення; удосконалення навичок виразного читання; збагачення емоційного досвіду та естетичного смаку учнів.

Навчання літератури в 8 класі орієнтовано на результативне досягнення визначених в Державному стандарті базової середньої освіти *чотирьох груп результатів*, що конкретизовані як 1) взаємодія з іншими особами усно, сприймання і використання інформації для досягнення життєвих цілей у різних комунікативних ситуаціях; 2) сприймання, аналіз, інтерпретація, критичне оцінювання інформації в текстах різних видів (зокрема художніх текстах, медіатекстах) та використання її для збагачення власного досвіду; 3) висловлювання думок, почуттів і ставлень, письмова взаємодія з іншими особами, зокрема інтерпретація літературних творів українських і зарубіжних письменників; взаємодія з іншими особами у цифровому середовищі, дотримання норм літературної мови; 4) дослідження індивідуального мовлення, використання мови для власної мовної творчості, спостереження за мовними та літературними явищами, проведення їх аналізу.

Досягнення означених результатів указує на рівень сформованості в учнів предметної (читацької), ключових компетентностей та оволодіння наскрізними вміннями.

Художні твори і навчальний матеріал для 8 класу структуровано в такі *розділи*: «Вступ», «Античність і прадавня Україна в дзеркалі літератури», «Заповідь любові: Біблія та література», «Література Середньовіччя», «Література Відродження», «Література Бароко», «Кримські татари в світовій літературі», «Література Класицизму та Просвітництва», «Із поезії XIX століття», «Література рідного краю», «Найцікавіше з літературних новинок», «Узагальнення та систематизація вивченого».

Дотримуючись *хронологічно-стильового принципу*, текстуальне вивчення рекомендовано розпочати з міфології, що лежить в основі античної літератури. Логічним продовженням є ознайомлення із епічними, драматичними та ліричними творами давньогрецької літератури, творами, що відображують добу прадавньої України в дзеркалі сучасної літератури.

У шкільному інтегрованому курсі для 8 класу обмежено кількість творів давньої української літератури, що обумовлено врахуванням читацьких інтересів сучасних учнів. Навчальні теми охоплюють огляд культури та світосприйняття прадавніх українців; текстуальне вивчення оповідання І. Білика «Дарунки скіфів»; осмислення мотивів античності в літературі в процесі прочитання роману В. Чемериса «Ольвія».

У 8 класі рекомендовано для оглядового ознайомлення з історією створення Біблії як однієї зі священних книг людства. Для осмислення біблійних сюжетів у світовій літературі подано казку-притчу Екзюпері «Маленький принц», поезію із триптиху Л. Костенко «Давидові псалми. Псалом 1», повість Дз. Матіяш «Мене звати Варвара».

Доба Середньовіччя в світовій літературі представлена для оглядового ознайомлення з культурою і письменством Русі, текстуального прочитання старини (билини) «Про Іллю Муромця та Соловія», «Повчання дітям» Володимира Мономаха як духовного заповіту нащадкам, оповідання про добу княжої Русі сучасної української письменниці Р. Іванченко «Ярославни», західноєвропейської середньовічної поезії (зокрема лірики вагантів), сонетів італійського поета Аліг'єрі Данте.

Особливості середньовічної доби на Сході розкрито на прикладі творчості Омар Хаяма. Загадковий світ середньовічних мислителів показано у творі сучасної зарубіжної літератури – Юстейна Гордера «Середньовіччя» (із роману «Світ Софії»).

Про добу Ренесансу (Відродження) восьмикласники дізнаються на уроках вивчення сонетів італійського поета Франческо Петрарки, сонетів і трагедії «Ромео і Джульєтта» англійського поета і драматурга Вільям Шекспіра, роману іспанського письменника Мігеля де Сервантеса Сааведри «Дон Кіхот».

У межах вивчення творів доби Відродження важливо ознайомити учнів із українським народним героїчним ліро-епосом – «Дума про Марусю Богуславку», українськими історичними піснями. Ідеї цієї культурно-мистецької доби можна також прослідкувати у творах про добу козацької України сучасної української письменниці М. Морозенко «Іван Сірко – великий характерник» і сучасної американо-британської письменниці Т. Шевальє «Дівчина з перловою сережкою».

Бароко як доба і художній напрям у європейській літературі показано на прикладі драми іспанського драматурга П. К. де ла Барки «Життя – це сон».

Із особливостями українського бароко учні матимуть змогу ознайомитися у процесі вивчення барокової поезії – вірша С. Климовського «Їхав козак за Дунай...». Історія України та українська пісенна культура доби Бароко художньо осмислена в оповіданні «Пісня про Правду» австрійського письменника Р. М. Рільке.

Світоглядні та естетичні принципи класицизму рекомендовано розкрити в процесі текстуального вивчення комедії «Міщанин-шляхтич» французького письменника Ж. Б. Мольєра.

Своєрідність традицій класицизму в українській драматургії ХІХ століття показано на прикладі п'єси Г. Квітки-Основ'яненка «Сватання на Гончарівці».

Розумінню Просвітництва як світоглядної основи класицизму сприятиме ознайомлення з текстами романів англійських письменників «Життя і незвичайні та дивовижні пригоди Робінзона Крузо» Д.Дефо та «Мандри Лемюеля Гуллівера» Дж.Свіфта.

Для формування в учнів розуміння романтизму як художнього напрямку, особливостей романтичної поезії запропоновано вивчення поеми «Мазепа» англійського поета Дж. Байрона та окремих віршів із «Книги пісень» німецького поета Генріха Гайне.

Особливості української романтичної поезії рекомендовано пояснити на уроках вивчення вірша М. Петренка «Дивлюсь я на небо...», балади Т. Шевченка «Причинна». Також передбачено ознайомлення за вибором учителя із сучасними зарубіжними та українськими баладами, а саме: Л. Коен «Алілуя», Б. Гура «Балада про мальви», А. Матвійчук «Кленова балада».

Про реалізм як художній напрям у світовій літературі учні матимуть змогу дізнатися на уроках, присвячених вивченню поезії «Священний союз народів» французького поета П.-Ж. де Беранже та «Я не співець чудовної природи...» українського лірика П. Грабовського.

Уперше для 8 класу запропоновано ознайомлення із знаковими творами кримськотатарської літератури як невід'ємної частини українського літературного процесу. Для текстуального вивчення подано переказ «Фонтан сліз у Бахчисарайському палаці» та вірш Ашик Омера «Скажи-но, душе» про долю кримськотатарського народу. Образи кримських татар та українців розкрито в трилогії «Джури козака Швайки» (розділ «Пастух Рашит») українського письменника В. Рутківського.

На уроках інтегрованого курсу літератури у 8 класі передбачено ознайомлення учнів із творами класичної, сучасної української та зарубіжної літератур різних жанрів. Це – епічна поема, трагедія, повчання, старина, переспів, сонет, рубай, роман-пародія, дума, історична пісня, повість, курйозний вірш, зоропоезія, комедія, водевіль, балада, історичне фентезі.

Відповідно до вимог Державного стандарту базової середньої освіти (2020) щодо мовно-літературної галузі для 8 класу розширено обсяг відомостей із *теорії літератури*, а саме введено поняття для формування в учнів уявлення про культурно-мистецьку епоху і певний мистецький напрям (наприклад «відродження», «бароко», «класицизм» тощо).

Рекомендуємо дотримуватися *принципу текстоцентризму* на уроках текстуального опрацювання художніх творів і подавати навчальну інформацію про автора твору лише після його прочитання. Первинне читацьке сприймання учнями твору позитивно впливатиме на організацію навчальної діяльності на уроці.

Біографічні відомості про письменників рекомендовано подавати в контексті розвитку їхньої творчості в межах певної мистецької доби та її стильових течій. Важливо також акцентувати на громадянській позиції письменників. Залучення біографічного контексту повинно сприяти глибокому розкриттю ідейно-тематичного змісту художнього твору, а не відволікати учнів від його сприйняття.

Великі за обсягом художні твори запропоновано для розгляду в *скороченому* варіанті. Однак учитель, враховуючи рівень читацької компетентності учнів, може рекомендувати учням прочитання текстів у повному обсязі.

Твори класичної, сучасної української та зарубіжної літератур для *позакласного читання* ідейно-тематично співвідносяться з художніми творами для текстуального опрацювання, тому їх перелік подано до кожного тематичного розділу модельної навчальної програми.

Учитель, користуючись академічною свободою, може розширити цей список. Окрім того, вимогами до обов'язкових результатів навчання учнів у мовно-літературній освітній галузі передбачено, щоб учні на основі своїх літературних уподобань, самостійно обирали твори для задоволення читацьких потреб і розширення кола читацьких інтересів.

Вивчення поезії *напам'ять* має *рекомендаційний характер*.

На уроках інтегрованого курсу літератур передбачено активне залучення *мистецького контексту* – творів різних видів мистецтва (живопису, музики, скульптури, архітектури тощо). Розгляд художнього твору як тексту культури, що відображає свідомість людей певної історичної доби, орієнтує на міжмистецьку взаємодію. Стильова спорідненість літературного твору та творів інших видів мистецтва, дозволяє глибоко проаналізувати художній текст, акцентуючи на спільних ознаках стильових течій певної культурно-мистецької доби.

Уроки для ознайомлення з новими творами сучасної української та зарубіжної літератур необхідно проводити, орієнтуючись на читацькі інтереси восьмикласників.

МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД ВИВЧЕННЯ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ ЛІТЕРАТУР (УКРАЇНСЬКОЇ ТА ЗАРУБІЖНОЇ) У 8 КЛАСІ

Модельна навчальна програма з інтегрованого курсу літератур (української та зарубіжної) для 8 класу

Фахівцями Інституту педагогіки НАПН України підготовлено модельну навчальну програму «Інтегрований курс літератур (української та зарубіжної). 7–9 класи» для закладів загальної середньої освіти (керівник авторського колективу – Т.Яценко, гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України», наказ Міністерства освіти і науки України від 24.12.2024 № 1787).

Режим доступу: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/744491>

Навчальна програма інтегрованого курсу літератур (української та зарубіжної) для 8 класу

На основі чинної модельної навчальної програми (керівник авторського колективу – Т.Яценко) підготовлено навчальну програму інтегрованого курсу літератур (української та зарубіжної) для 8 класу, розраховану на 3,5 тижневі години.

Режим доступу: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/746065>

У навчальній програмі представлено *погодинний розподіл* програмового матеріалу для його ефективного вивчення.

У структурі навчальної програми визначено *групи результатів* навчання за Державним стандартом базової середньої освіти: усна взаємодія (слухання) – ГР1; сприймання, аналіз, інтерпретація, критичне оцінювання текстів (читання) – ГР2; висловлювання думок, ставлень (говоріння) – ГР3; власна мовна творчість (письмо) – ГР4 та очікувані результати за модельною навчальною програмою, які мають досягти учні 8 класу в межах опрацювання конкретного тематичного розділу.

Змістовий компонент навчальної програми – різножанрові художні твори української і зарубіжної літератур для *текстуального* вивчення та короткі чіткі методичні настанови щодо їх опрацювання.

У межах програмових розділів визначено *поняття теорії літератури*, ознайомлення з якими сприятиме розумінню особливостей конкретної культурно-мистецької доби і сутнісних ознак стильових течій (наприклад, бароко, класицизм тощо).

До кожної навчальної теми запропоновано твори *різних видів мистецтва*, що сприятиме цілісному осмисленню художніх текстів у контексті певної культурно-мистецької доби.

Рекомендовані *види організації навчальної діяльності* учнів охоплюють широкий спектр традиційних та інноваційних методів і прийомів вивчення літератури.

Наприкінці програми запропоновано список творів класичної, української і зарубіжної літератур для *позакласного читання* (за розділами).

Зміст навчальної програми інтегрованого курсу літератур (української та зарубіжної) для 8 класу забезпечує чинний підручник у двох частинах:

Література (українська та зарубіжна): підручник для 8 класу закладів загальної середньої освіти(у 2-х частинах). Частина 1 / Таміла Яценко, Василь Пахаренко, Ірина Тригуб, Олеся Слижук. Київ : Грамота, 2025. 280 с. : іл.

Режим доступу: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/746069>

Література (українська та зарубіжна): підручник для 8 класу закладів загальної середньої освіти(у 2-х частинах). Частина 2 / Таміла Яценко, Василь Пахаренко, Ірина Тригуб, Олеся Слижук. Київ : Грамота, 2025. 208 с. : іл.

Режим доступу: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/746070/>

Керуючись академічною свободою учитель має змогу на основі чинної модельної навчальної програми інтегрованого курсу літератур (української та зарубіжної) для 8 класу *самостійно* укласти навчальну програму на *3,5 навчальні години*.

Якщо кількість годин на тиждень в освітній програмі та робочому навчальному плані закладу загальної середньої освіти розрахована на мінімальне навчальне навантаження з предмету, то рекомендовано укласти навчальну програму на *2,5 тижневих годин*.

Календарно-тематичне планування уроків інтегрованого курсу літератур (української та зарубіжної) у 8 класі

На основі навчальної програми розроблено календарно-тематичне планування інтегрованого курсу літератур (української та зарубіжної) у 8 класі на 3,5 тижневі години.

Режим доступу: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/746079/>

У 8 класі на 121 годину (І семестр – 4 год.; II семестр – 3 год.)_передбачено проведення уроків різного типу, а саме: текстуальне вивчення – 96 год., розвиток мовлення – 6 год. (у межах годин на текстуальне вивчення), виразне читання – 6 год., позакласне читання – 8 год., література рідного краю – 4 год., узагальнення вивченого – 6 год.

Методично продуманою є структура календарного планування: «Дата»; «Група результатів за Державним стандартом базової середньої освіти», «Зміст навчального матеріалу», «Теорія літератури», «Мистецький контекст», «Позакласне читання».

Деякі поняття теорії літератури вказано для опрацювання в межах декількох навчальних занять.

Рубрика «Мистецький контекст» має рекомендаційний характер і вміщує перелік творів різних видів мистецтва, розгляд яких сприятиме цілісному осмисленню виучуваного матеріалу.

Вивчення літератури рідного краю запропоновано в кожному семестрі. Такі уроки необов'язково проводити в кінці семестру, а доречно в межах тематично споріднених програмових розділів.

Уроки позакласного читання доцільно організовувати саме до тих тематичних розділів, твори яких викликають найбільший читацький інтерес у восьмикласників.

Рекомендовано регулярно акцентувати увагу на літературних новинках сучасної української та зарубіжної літератур для читачів-підлітків.

НАВЧАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ ЛІТЕРАТУР (УКРАЇНСЬКОЇ ТА ЗАРУБІЖНОЇ) У 8 КЛАСІ

Підручник «Література (українська та зарубіжна). 8 клас»: компетентнісний потенціал

Фахівцями Інституту педагогіки НАПН України підготовлено підручник «Література (українська та зарубіжна). 8 клас»: у двох частинах (гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України», наказ МОН України № 347 від 21.02.2025), що успішно пройшов апробацію в пілотних класах Нової української школи та здобув державне замовлення у Всеукраїнському конкурсі підручників.

Література (українська та зарубіжна): підручник для 8 класу закладів загальної середньої освіти(у 2-х частинах). Частина 1 / Таміла Яценко, Василь Пахаренко, Ірина Тригуб, Олеся Слижук. Київ : Грамота, 2025. 280 с. : іл.

Режим доступу: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/746069>

Література (українська та зарубіжна): підручник для 8 класу закладів загальної середньої освіти(у 2-х частинах). Частина 2 / Таміла Яценко, Василь Пахаренко, Ірина Тригуб, Олеся Слижук. Київ : Грамота, 2025. 208 с. : іл.

Режим доступу: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/746070/>

Концепція підручника ґрунтується на реалізації компетентнісно орієнтованої методики навчання літератури, читацькоцентричного і текстоцентричного принципів структурування навчального матеріалу та методичного апарату, урахуванні вікових особливостей художнього сприймання восьмикласників, їхнього читацького та суб'єктного досвіду для ефективної організації навчальної діяльності.

Підручник має вагомий дидактичний потенціал для розвитку предметної (читацької) і *ключових компетентностей* учнів.

Конкретизуємо прикладами.

Розвитку компетентних мовців, формуванню ключової компетентності *«Вільне володіння державною мовою»* як здатності учнів здійснювати комунікацію в усній формі на основі знань лексики, граматики і норм сучасної української літературної мови насамперед сприяють високохудожні тексти українських письменників-класиків і сучасних майстрів художнього слова.

Уміння відповідально, усвідомлюючи цінність української мови як державної, використовувати мовні засоби для досягнення особистих і суспільних цілей у життєвих і навчальних ситуаціях, творчого самовираження формують компетентнісно орієнтовані завдання, представлені в підручнику. Так, у процесі вивчення розділу *«Заповідь любові: Біблія й українська література»* у рубриці *«Читайте та досліджуйте!»*, зазначено, що переспів *«Давидових псалмів»* Л. Костенко за біблійною традицією побудовано як мозаїку афоризмів. Учня запропоновано знайти афоризми в тексті поезії Л. Костенко, розкрити їх значення та прокоментувати крилаті вислови, що збігаються із їхньою життєвою позицією.

Більшість завдань, уміщених у підручнику, системно орієнтують на розвиток різних ключових компетентностей. Зокрема, на уроках вивчення комедії М. Старицького *«За двома зайцями»* передбачено опрацювання навчального матеріалу, спрямованого на розвиток таких ключових компетентностей, як *«Вільне володіння державною мовою»*, інформаційно-комунікаційної, інноваційності, підприємливості та фінансової грамотності.

У рубриці *«Читайте та досліджуйте!»* йдеться на важливість розвивати власне мовлення, не використовувати суржик, позбуватися слів-макаронізмів (*«Вільне володіння державною мовою»*). Учня запропоновано визначити макаронізми у власному листуванні з друзями в соціальних мережах і знайти в онлайн-словниках українські відповідники макаронізмів (*інформаційно-комунікаційна компетентність*), рекомендовано створити (*інноваційність*) для себе та своїх близьких пам'ятку *«Як побороти суржик»* (*підприємливість і фінансова грамотність*).

Розвитку ключової компетентності *«Здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами»* сприяє рубрика *«Мовна скарбничка»*. Одним із джерел збагачення словникового запасу восьмикласників є давньогрецька міфологія, зокрема афоризм *«яблуко розбрату»*, значення якого

стало зрозумілим після прочитання тексту міфу троянського циклу про Паріса. Тож пропонуємо учням дослідити, які ще афоризми мають античне походження та пояснити їх значення.

Вивчення оповідання І. Білика «Дарунки скіфів», що є частиною роману «Золотий Ра», супроводжено коментарем про вплив цього давнього народу на формування сучасної української мови. Варто звернути увагу учнів на твердження науковців про іранські мовні запозичення, що збереглися в активному лексичному словнику українців і донині: *джура, дбати, бачити, тривати, жвавий, почвара*.

На уроках ознайомлення з оповіданням Дз. Матіяш «Мене звати Варвара» запропоновано дізнатися про переклад виразу «April, April der weiß nicht was er will», знанням якого хизується головна героїня твору, та дослідити його походження.

Підручник інтегрованого курсу літератур містить навчальний матеріал про Омара Хаяма не лише як про поета, автор влучних рубаї, а й про його діяльність як ученого, який очолював обсерваторію, розробив сонячний календар, досяг значних успіхів у математиці: дав виклад рішень алгебраїчних рівнянь до 3-го рівня включно, відкрив біном, який тільки через кілька століть знову вивів І. Ньютон. Така інформація сприятиме розвитку *математичної компетентності* восьмикласників.

Компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій передбачають формування наукового світогляду та розуміння змін, зумовлених людською діяльністю.

Дослідницьке завдання, рекомендоване на уроках вивчення Біблії, включає навчальну інформацію про постать одного з її перекладачів українською мовою – видатного українського фізика та електротехніка, ректора Вищої технічної школи у Празі Івана Пулюя. Йому належить одне з найвизначніших досягнень людства – відкриття Х-променів, що згодом назвали полюєві або рентгенівські. Учням запропоновано підготувати презентацію про його життя і творчість відомого вченого.

У процесі вивчення вірша М. Петренка «Дивлюсь я на небо...» восьмикласникам запропоновано навчальний матеріал, із якого вони дізнатися, що цю однойменну пісню на слова українського поета поета-романтика XIX ст. дуже любляв видатний український конструктор космічних кораблів Сергій Корольов. Учні зацікавлять факти, що в 1962 р. космонавт-українець Павло Попович із орбіти заспівав для свого земляка-конструктора цю пісню, а нещодавно українські астрономи, відкривши новий астероїд, дали йому назву «Михайло Петренко».

Вивчаючи роман Д. Дефо «Пригоди Робінзона Крузо», звертаємо увагу на те, що існує реальний острів, який назвали на честь літературного героя твору. Це острів Робінзона Крузо, що розташований у Тихому океані, на захід від Чилі. Дослідницьке завдання спонукає учнів знайти в інтернет-джерелах науковий опис природи цієї місцевості та порівняти його з описами Робінзона з твору Д. Дефо. Дослідження потрібно оформити як ментальну мапу.

Вивчення гомерівської «Іліади» орієнтує восьмикласників, які виявлять інтерес до біології, провести дослідження та дізнатися, чому саме найтовще та найміцніше сухожилля людського тіла, що забезпечує згинання стопи в гомілковостопному суглобі, називається ахілловим.

Інноваційність як ключова компетентність передбачає відкритість до нових ідей. Так, у розділі «Прадавня Україна в дзеркалі літератури» рекомендовано вивчення давньоруських билин (старин) завершити інформацією про те, що багато міст України і навіть сусідніх країн сперечаються за право вважатися батьківщиною головного героя старини «Про Іллю Муромця та Соловія». Учням запропоновано дослідити інтернет-джерела та ознайомитися з різними версіями про походження Іллі Муромця, щоб спростувати думку про його російське походження.

Інформаційно-комунікаційна компетентність передбачає впевнене, критичне і відповідальне використання цифрових технологій для власного розвитку і спілкування; здатність безпечно застосовувати інформаційно-комунікаційні засоби в навчанні та інших життєвих ситуаціях, дотримуючись принципів академічної доброчесності. Так, у процесі вивчення барокової поезії С. Климовського «Їхав козак за Дунай...» у рубриці «Читайте та досліджуйте!» запропоновано опрацювати інтернет-джерела та довідатися, за яких обставин почув пісню «Їхав козак за Дунай...» німецький композитор Л. ван Бетховен, як використовував мотиви українських народних пісень у своїй творчості. Учням також потрібно опрацювати інформацію про те, як із цією піснею пов'язаний син останнього гетьмана України Андрій Розумовський та підготувати цікаву презентацію.

Підприємливість і фінансова грамотність як ключові компетентності передбачають ініціативність, спроможність використовувати можливості та реалізовувати ідеї, створювати цінності для інших у будь-якій сфері життєдіяльності. Тож на уроках вивчення повісті М. Морозенко «Іван Сірко – великий характерник» наголошується, що твори фентезі мають своїх прихильників, які створюють за їх мотивами фанфіки та пропонується укласти карту-схему життя отамана Сірка за прочитаним твором, доповнивши її власними епізодами – фанфіками.

У процесі ознайомлення з романом сучасної американської письменниці Трейсі Шевальє «Дівчина з перловою сережкою», що розповідає про створення одного із шедеврів живопису нідерландського художника Й. Вермеєра, пропонуємо учням ознайомитися з іншими полотнами майстра та написати власну історію створення однієї з картин від імені персонажів його полотен або ж самого художника. Творчу роботу можна презентувати у формі коміксу або сторітелінгу, скориставшись онлайн-інструментами.

Розвитку ключових *громадянської та соціальної компетентностей*, що передбачають формування національної свідомості, гуманістичного світогляду і плекання патріотичних почуттів, виховання національних і загальнолюдських цінностей, насамперед сприяють такі художні твори та навчальний дидактичний матеріал щодо їх опрацювання: «Про Іллю Муромця та Соловія», Р. Іванченко «Ярославни», «Дума про Марусю Богуславку», народні історичні пісні «Ой як крикнув же козак Сірко», «Чи не той то хміль». Так, вивчаючи український народний героїчний ліро-епос, варто акцентувати увагу на понятті «прототип» і конкретизувати його на прикладі реальної історичної особи – Марусі Богуславки, яка допомогла 700 землякам-козакам втекти з турецької неволі.

У процесі ознайомлення з історичними піснями в рубриці «Історичні паралелі» зазначається, що «народ оспівав у таких піснях реальних історичних осіб. Це справжні лицарі-оборонці рідної землі: Байда (князь Дмитро Вишневецький) – перший козацький гетьман, засновник Запорозької Січі; Іван Сірко, Богдан Хмельницький та його побратими – полковники Максим Кривоніс, Іван Богун, Данило Нечай, Нестор Морозенко; гайдамацькі отамани Максим Залізняк, Іван Гонта; повстанці-захисники простого люду Олекса Довбуш, Устим Кармалюк та ін.».

На прикладі «Та, ой, як крикнув же та козак Сірко» учні повинні усвідомити, що в історичних піснях розгортається мотив ушляхення найхоробріших лицарів багатовікової боротьби нашого народу за свою гідність, свободу та державність.

Розвитку культурної компетентності сприяє змістове наповнення рубрики «Мистецькі діалоги», яка представлена до кожної навчальної теми. Так, вступна тема «Художній твір в історико-культурному контексті доби» включає навчальний матеріал про французького фотохудожника Е. Луїссе, який створив сучасну інтерпретацію картини українського художника І. Рєпіна «Запорожці пишуть листа турецькому султану».

Для поглиблення розуміння ролі певного художнього твору в історико-культурному контексті конкретної доби учням запропоновано завдання на порівняння: «Чому, на вашу думку, картина українського художника зацікавила французького митця? Чи вдалося йому провести паралелі між нинішньою російсько-українською війною та битвами запорозьких козаків? Які художні деталі творів указують на те, що роботи створено в різні культурно-мистецькі епохи та в різні історичні часи?».

У розділі «Українці та кримські татари» подано пізнавальну інформацію про Бахчисарайський фонтан сліз. Глибокому осмисленню культурологічного матеріалу сприяють запитання щодо мистецького контексту: «Чому, на вашу думку, видатні художники, композитори та письменники, зокрема українська мисткиня Леся Українка, польський поет А. Міцкевич, оспівали Фонтан сліз у своїх творах? Використовуючи народний переказ «Фонтан сліз», поміркуйте, якими засобами можна передати думки та почуття в різних видах мистецтва».

Отже, художні тексти, навчальний матеріал і методичний апарат підручника української літератури ефективно сприяють здобуттю учнями предметних знань та розвитку ключових компетентностей.

Формувальне оцінювання навчальних досягнень учнів у процесі вивчення інтегрованого курсу літератур (української та зарубіжної) у 8 класі

Одним із інструментів підвищення якості шкільної літературної освіти є *формувальне оцінювання навчальних досягнень учнів*.

Комплексно перевірити рівень сформованості предметної (читацької) та ключових компетентностей учнів 8 класу на уроках інтегрованого курсу літератур сприятимуть різнорівневі запитання та завдання в тестовій формі, завдання дослідницького характеру, творчі завдання для поточного тематичного оцінювання та семестрові діагностувальні роботи за чотирма групами результатів щодо мовно-літературної галузі, визначеними в Державному стандарті базової середньої освіти.

Завдання для діагностувальних робіт розробляє учитель. Їх зміст має відповідати орієнтирам для оцінювання навчальних досягнень учнів, що унормовані в Державному стандарті базової середньої освіти.

Державний стандарт базової середньої освіти передбачає формування певного навчального результату впродовж всього циклу базового предметного циклу навчання літератури (7–9 класи), тому завдяки методично правильно сформульованим запитанням і чітким дистаракторам учитель має змогу перевірити значну кількість конкретних результатів навчання літератури. Зазначемо, що критерії оцінювання визначено на освітню мовно-літературну галузь, а не на конкретний навчальний предмет. Тому варто зважати на потенціал інших предметів галузі, що можуть мати більше можливостей для набуття учнями певних навчальних результатів.

Діагностувальні роботи передбачають невелику кількість завдань. Оптимальний час для виконання – 15-20 хвилин. Такий вид робіт необхідно проводити наприкінці кожного семестру, однак не впродовж одного заняття і не на останньому уроці.

Конкретизуємо прикладами проведення діагностувальних робіт за чотирма групами результатів.

Діагностувальна робота за I групою результатів (ГР-1) – *взаємодія з іншими особами усно, сприймання і використання інформації для досягнення життєвих цілей у різних комунікативних ситуаціях* передбачає аудіювання художнього тексту.

Тестові запитання дозволять перевірити сприйняття восьмикласниками тексту за орієнтирами для оцінювання навчальних досягнень учнів, визначеними Державним стандартом базової середньої освіти.

Подано різнорівневі запитання та завдання в тестовій формі на вибір однієї правильної відповіді з-поміж чотирьох запропонованих варіантів, на встановлення відповідності та послідовності. Важливо, що в контексті формування оцінювання тестові запитання не повинні бути лише репродуктивного характеру, а й передбачати перевірку рівня сформованості умінь застосувати здобуті знання.

Проводимо діагностувальну роботу за I групою навчальних результатів (ГР-1) у процесі вивчення сонету 142 італійського поета Ф.Петрарки. Вибір твору пояснюється тим, що в ньому виразно звучать провідні мотиви лірики поета, сонет багатий на яскраві художні засоби, його структура чітко відповідає жанровим особливостям, у тексті безпосередньо звучить ім'я коханої.

Керуючись орієнтиром для оцінювання [9 МОВ 1.4.1-2] – *виявляє важливі деталі почутого повідомлення (зокрема, художнього тексту, медіатексту для ілюстрування власного розуміння почутого* – з'ясовуємо, чи зрозуміли учні, яке почуття передає поет:

*А любові до природи,
Б кохання,
В дружби,
Г патріотизму.*

Враховуючи критерій [9 МОВ 1.1.2-2] – обговорює актуальність, жанрово-родову належність почутого тексту (зокрема художнього тексту, медіатексту – визначаємо жанру прослуханого поетичного твору:

- А** байка
- Б** рубаї
- В** сонет
- Г** гімн

За критерієм [9 МОВ 1.1.2-2] – обговорює зв'язок тексту із ситуацією спілкування та художнього тексту з певною епохою, творчістю митця – оцінюємо знання учнів щодо культурно-мистецької епохи, коли був написаний твір :

- А** Античність
- Б** Середньовіччя
- В** Відродження
- Г** сучасна

Орієнтир для оцінювання [9 МОВ 1.7.2-1] – використовує різні засоби художньої виразності у власному мовленні, обґрунтовуючи доцільність їх вибору – співвідноситься з такими запитання: «Визначте, до якого виду належать художні засоби, використані в поезії: *щасливі квіти, ріки голубі, благовісні трави; гаї прозорі, сонце величає*»:

- А** епітети,
- Б** метафори
- В** порівняння
- Г** риторичні запитання

Навчальному результату [9 МОВ 1.8.4-1] – коментує особливості вираження емоційного стану в різних культурах на основі аналізу почутого повідомлення (зокрема художнього тексту, медіатексту) для розвитку власного емоційного інтелекту – відповідає таке запитання:

- З якою інтонацією потрібно читати цю поезію?*
- А** веселою, грайливою
- Б** сумною, трагічною
- В** байдужою
- Г** піднесеною, ліричною

Послугуємося критерієм оцінювання [9 МОВ 1.2.3-1] – самостійно передає за допомогою різних способів і засобів візуалізації власне розуміння почутого повідомлення (зокрема художнього тексту, медіатексту), структуруючи інформацію – та подаємо завдання на визначення кількості строф і рядків у строфах, що відповідає структурі сонету:

- А** 4, 4, 3, 3
- Б** 4, 4, 4, 2
- В** 3, 3, 4, 4
- Г** 2, 5, 4, 4.

Тестове завдання за II групою (ГР-2) навчальних результатів (сприймання, аналіз, інтерпретація, критичне оцінювання інформації в текстах різних видів (зокрема художніх текстах, медіа текстах) та використання її для збагачення

власного досвіду) відповідає орієнтиру для оцінювання [9 МОВ 2.2.6-2] – визначає уміння учнів розпізнавати в тексті (зокрема художньому тексті, медіатексті) зображувально-виражальні засоби, ознак авторського стилю:

Установіть відповідність між художнім засобом та прикладом до нього.

1 персоніфікація

2 паралелізм

3 образ-символ

4 порівняння

5 гіпербола

6 епітети

А «вода в срібному глекові й земля на золотій мисі»

Б «І між людей не буде самотнім, / стоятиме, як дерево над потоком»

В «Та туман поле покриває»

Г «Чи не той то хміль, що коло тичін в'ється? / Гей, той то Хмельницький, що з ляхами б'ється»

Д «На ясні зорі, / На тихі води, / У край веселий, / У мир хрещений!»

Е «Одною рукою коня тримав, / Другою рукою дуба рвав».

Завдання за II групою (ГР-2) за орієнтиром для оцінювання [9 МОВ 2.1.3-1] – співвідносить зміст сприйнятого тексту (зокрема художнього тексту, медіатексту) із історичним і соціокультурним контекстом, світоглядною позицією автора – передбачає встановлення відповідності між назвою твору та часом його написання.

1 Біблія

2 «Про Іллю Муромця та Соловія»

3 «Повчання Володимира Мономаха»

4 «Дума про Марусю Богуславку»

5 «Їхав козак за Дунай»

6 «Мене звали Варвара»

А 2022 рік

Б княжий період доби Середньовіччя

В фольклор доби Київської Русі

Г 3500 років тому

Д доба Відродження (Ренесансу)

Е доба Бароко

Завдання за третьою групою (ГР-3) навчальних результатів (висловлювання думок, почуттів і ставлень, письмова взаємодія з іншими особами, зокрема інтерпретація літературних творів українських і зарубіжних письменників; взаємодія з іншими особами у цифровому середовищі, дотримання норм літературної мов) перевіряє навчальні результати за орієнтиром [9 МОВ 3.2.3-1] – бере участь в обговоренні суспільно важливих проблем.

Установіть відповідність між цитатами з творів українських письменників та художніми творами, до яких вони можуть бути епіграфами:

1 «Іван Сірко – великий характерник»

2 «Повчання дітям»

З «Чи не той то хміль»

4 «Дарунки скіфів»

А «Шануй мудрість, а не золото» (Мелетій Смотрицький)

Б «Одвага наша – меч, политий кров'ю» (Леся Українка)

В «Ніяка у світі сила нас не зламає, бо нас коріння наше в землі тримає»
(Григорій Дудка)

Г «Огонь запеклих не пече» (Тарас Шевченко)

Діагностувальна робота за четвертою групою (ГР-4) навчальних результатів (дослідження індивідуального мовлення, використання мови для власної мовної творчості, спостереження за мовними та літературними явищами, проведення їх аналізу), може містити завдання на встановлення відповідності між ланцюжком слів (словосполучень) і твором, на основі якого він укладений:

1 Шкандаль, дикалон, хвамілія

2 Людина-механізм, галицькі опирі, кава по-віденськи

3 Осавула, сахарня, кріпацтво

4 Чумаки, ятки, перекупка, свитка

А «Микола Джеря»

Б «Сорочинський ярмарок»

В «За двома зайцями»

Г «Нечуй. Небач. Немов»

Зміст такого завдання відповідає орієнтиру для оцінювання [9 МОВ 4.1.2-1] – аналізує окремі мовні явища в усному мовленні, текстах (зокрема художніх текстах, медіатекстах) і робить висновки щодо функціонування та доцільності використання певних мовних одиниць.

Виконання завдання на створення фанфіку, зокрема його різновиду як внесок (уведення в контекст твору самого себе) відповідає орієнтиру для оцінювання [9 МОВ 4.2.2-1] – імпровізує з текстом (зокрема художнім текстом, медіатекстом), застосовуючи елементи стилізації, пародії тощо, обстоює свою позицію та право на самовираження.

Завдання доречно конкретизувати коментарем: «У який твір ти хотів/хотіла б перенестися? Яку роль ти собі вибереш?»

Методику формувального оцінювання навчальних досягнень учнів реалізовано в навчальному посібнику «Література (українська та зарубіжна). 8 клас. Зошит для тематичного та діагностувального оцінювання» (автори – Т.Яценко, І.Тригуб, Г.Івашина; видавництво «Грамота»).

У робочому зошиті представлено організацію навчальної діяльності, у процесі якої учням запропоновано визначення індивідуальних цілей і шляхів їх досягнення у межах опрацювання навчальних тем, рекомендовано тестові, дослідницькі та творчі завдання для тематичного оцінювання, діагностувальні роботи за групами результатів.

Кількість завдань для виконання учнями в межах тематичного оцінювання визначає вчитель, ураховуючи читацькі, пізнавальні інтереси та можливості своїх вихованців.

Запропоновано оцінювати правильно виконане тестове завдання рубрики «Мої знання» 1 балом (максимально загалом 6 балів), завдання рубрик «Мої уміння та дослідження» та «Моя творчість» – до 3 балів. Таким чином максимальна сума балів за роботу над певним художнім твором може становити 12 балів. Важливо, що саме вчитель визначає максимальну можливу кількість балів за виконані учнями завдання, ураховуючи мету навчальної ситуації, читацькі, пізнавальні інтереси та можливості семикласників.

Завдання рубрики «Мої навчальні цілі» та рубрики на рефлексію «Мої здобутки та перспективи» не передбачають оцінювання, оскільки орієнтовані на побудову та самоспостереження учнями за власною освітньою траєкторією.

У робочому зошиті подано по чотири семестрові діагностувальні роботи за групами навчальних результатів. Кожна така робота містить по шість тестових завдань як відкритого, так і закритого типів, що передбачають максимальне оцінювання у 2 бали. Тобто, максимальна сума балів за кожну групу результатів може становити 12 балів.

Загальна оцінка результатів навчання визначається як середнє арифметичне суми балів чотирьох груп результатів навчальних досягнень. Окрім того при семестровому оцінюванні слід враховувати поточне оцінювання, тематичне (якщо воно передбачене вчителем), виконання індивідуальних і групових творчих проєктів тощо.

Отже, зміст і навчально-методичне забезпечення шкільного курсу української літератури для 8 класу засвідчують реалізацію, як традиційних, так і інноваційних підходів до організації освітнього процесу в реаліях Нової української школи.

ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ЗА ПІДРУЧНИКОМ НУШ «ЗАРУБІЖНА ЛІТЕРАТУРА. 8 КЛАС» (ГОРОБЧЕНКО І., СНЕГІРЬОВА В., КАЄНКО О., БУШАКОВА О.)

В. В. Снегірєва

*старший науковий співробітник відділу навчання мов
національних меншин
та зарубіжної літератури, к. п. н.*

Нова українська школа потребує розроблення сучасного – змісту, методичних підходів, видів навчальної діяльності – для всіх шкільних предметів. Щодо навчання літератури – це підбір мотиваційних, актуальних для учнів художніх текстів, які б дійсно підтримували інтерес до читання, формували культуру читання, слухання, спілкування; використання ефективних стратегій читання – поєднання методів, прийомів, завдань, технік, з допомогою яких засвоюється ціннісний і практичний зміст прочитаного. Усі ці завдання реалізовано в підручнику «Зарубіжна література. 8 клас» авторського колективу Горобченко І., Снегірєва В., Каєнко О., Бушакова О.
<https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/745637/>